

Beata Zofia Filipiak

Uniwersytet Szczeciński

e-mail: bfilipiak@wneiz.pl

ORCID 0000-0002-5480-5264

**OCENA ROZWOJU PARTNERSTWA
PUBLICZNO-PRYWATNEGO W POLSCE**

**EVALUATION OF THE DEVELOPMENT
OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN POLAND**

DOI: 10.15611/pn.2018.527.05

JEL Classification: R53, H74, H82

Streszczenie: W artykule przedstawiono ideę wprowadzenia do praktyki samorządowej formuły PPP. Celem opracowania jest dokonanie oceny rozwoju PPP w Polsce w latach 2009-2017. Postawiono w nim również pytanie, czy kierunki rozwoju rynku PPP są zgodne ze strategią odpowiedzialnego i zrównoważonego rozwoju. Dokonano analizy danych dotyczących rozwoju rynku PPP w Polsce oraz zaprezentowano europejskie tendencje występujące na tym rynku. Z przeprowadzonej analizy wynika, że rynek PPP w Polsce, w zakresie tendencji dotyczącej liczby realizowanych przedsięwzięć w formule PPP, wykazuje się identycznym układem krzywej wyznaczającej tendencje. Ponadto zaczynają dominować projekty środowiskowe i w zakresie ekologicznego transportu.

Słowa kluczowe: partnerstwo publiczno-prywatne, współpraca sektora publicznego, inwestycje infrastrukturalne.

Summary: The article presents the idea of introducing PPP formulas into the self-government practice. The aim of the article is to assess the development of PPP in Poland in the period 2009-2017. The article also poses the question whether the directions of PPP market development are consistent with the strategy of responsible and sustainable development? The article analyzes data on the development of the PPP market in Poland and presents European tendencies on this market. The analysis shows that the PPP market in Poland, in terms of the trend related to the number of projects implemented in the PPP formula, is shown by the identical layout of the curve defining the trends. In addition, environmental projects and ecological transport begin to dominate.

Keywords: public-private partnership, cooperation of the public sector, infrastructure investments.

1. Wstęp

Rozwój partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) wydaje się nieodwracalnym kierunkiem, który będzie odgrywał znaczącą rolę w podnoszeniu jakości życia społeczeństwa. Z jednej strony jednostki samorządu terytorialnego (JST) poszukują dodatkowych możliwości realizacji zadań, których nie mogą podjąć z powodu obowiązujących reguł fiskalnych, w tym ograniczeń wynikających z zastosowania indywidualnego wskaźnika zadłużenia (IWZ) [Korolewska, Marchewka-Bartkowiak 2011; Dylewski 2012; Wachowicz 2013; Poniatowicz 2014]. Kolejnym argumentem przemawiającym za rozwojem PPP jest możliwość, aby wykorzystując zasoby sektora prywatnego, obniżyć wydatki na infrastrukturę dzięki wykorzystaniu jego efektywności, wyższej sprawności działania i potencjału konkurencyjnego w zakresie innowacyjnych oraz przyjaznych środowisku rozwiązań [Eaton, Akbiyikli 2005; Cenker 2008; De Los Ríos-Carmenado i in. 2016; Anwar i in. 2017]. Ważnym argumentem jest również możliwość realizacji zadań na rzecz poprawy jakości życia w taki sposób, aby nie wpłynęły one na obniżenie jakości istniejących standardów z punktu widzenia posiadanych zasobów finansowych oraz istniejących reguł fiskalnych (w szczególności art. 242 ustawy o finansach publicznych, dotyczącego konieczności równoważenia budżetu bieżącego). Partnerstwo publiczno-prywatne zapewnia możliwość rozłożenia kosztów finansowych inwestycji infrastrukturalnej lub dostarczenia usług w ramach PPP w okresie użytkowania [Filipiak 2017]. Ważnym argumentem za rozwojem PPP jest również podział ryzyka między JST a partnera prywatnego [Chan i in. 2011; Heravi, Hajihosseini 2012; Filipiak, Guranowski 2016]. W tym przypadku z jednej strony podział ten wpłynie na wypełnienie reguł fiskalnych, a z drugiej może stać się ważnym czynnikiem pozwalającym zrealizować inne zadania inwestycyjne, które nie mogą być zrealizowane w formule PPP. Nie bez znaczenia jest fakt, że rozwój PPP został również wpisany w Strategię Odpowiedzialnego Rozwoju i jest przedmiotem zainteresowania organów publicznych [Monitor Polski, nr 260]. W literaturze przedmiotu wskazuje się na szczególną rolę PPP w zakresie wspierania zrównoważonego rozwoju [Chan i in. 2010; Heravi, Hajihosseini 2012; Liang i in. 2018].

Biorąc pod uwagę wskazane argumenty, celem artykułu jest dokonanie oceny rozwoju PPP w Polsce w latach 2009-2017.

2. Podejście badawcze

Sformułowany cel wymaga postawienia pytań badawczych: jak kształtuje się rynek PPP w Polsce na tle krajów UE? Czy kierunki rozwoju rynku PPP są zgodne ze strategią odpowiedzialnego rozwoju? To ostatnie pytanie będzie stało u podstaw poszukiwania odpowiedzi na kolejne: czy instrumenty tworzone przez organy pub-

liczne (rządowe) pozwalają na ukierunkowanie rozwoju rynku PPP na odpowiedzialny i zrównoważony rozwój regionów i społeczności lokalnych?

W celu odpowiedzi na pierwsze pytanie zostaną wykorzystane dane Europejskiego Centrum Wiedzy Specjalistycznej w zakresie PPP (EPEC) przy Europejskim Banku Inwestycyjnym EBI na temat transakcji PPP w wybranych krajach członkowskich EPEC [www 1]. Należy poczynić zastrzeżenie, że w UE definicja PPP jest różnie kształtowana, niemniej zgodna z ogólnymi wytycznymi Unii. Ta sytuacja rodzi problemy w raportowaniu dotyczącym wielkości realizowanych przedsięwzięć PPP [Opinia Europejskiego Komitetu 2005].

Odpowiedź na kolejne pytanie zostanie udzielona na podstawie analizy danych pochodzących ze statystyk umieszczonych na Platformie PPP [www 2], zweryfikowanych o statystyki Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju [www 3]. W opracowaniu wykorzystano również raporty rządowe dotyczące rynku PPP [Kobus (red). 2017].

Artykuł przygotowano, wykorzystując metodę *desk research* oraz podstawowe metody analizy szeregów czasowych i analizy finansowej.

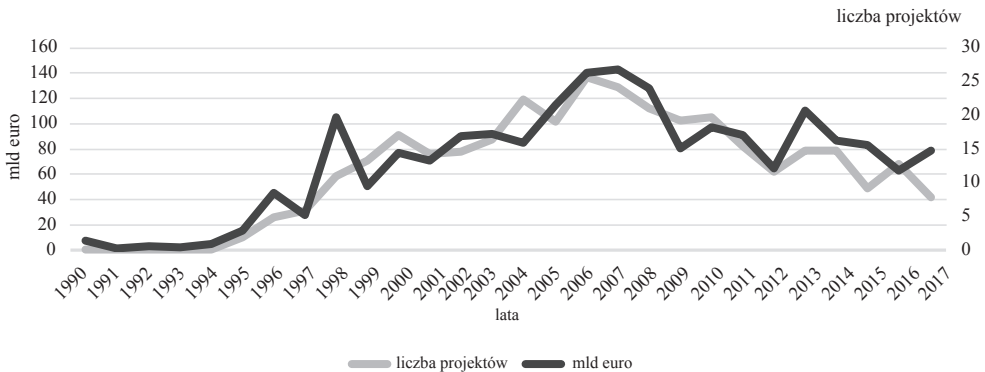
Do analizy danych w krajach zrzeszonych w EPEC przyjęto okres 1990-2017, a dla danych dotyczących rynku PPP w Polsce okres 2009-2017. Dobór szeregu czasowego został podyktowany dostępnością danych.

3. Zmiany na rynku PPP w krajach UE zrzeszonych w EPEC¹

Zaangażowanie sektora prywatnego w finansowanie i realizację zadań publicznych ma w Europie długie tradycje i przynosi korzyści zarówno stronie prywatnej, jak też pozwala na zwiększenie skuteczności realizowanych zadań przez sektor publiczny. Przede wszystkim współpraca ta podnosi jakość życia społeczeństwa i stwarza możliwości rozwiązywania szeregu problemów natury społecznej [Szafran 2016; Płaczek 2017]. Upowszechnienie PPP nastąpiło w Europie Zachodniej w ostatniej dekadzie XX w. i praktycznie trwa do chwili obecnej (rys. 1).

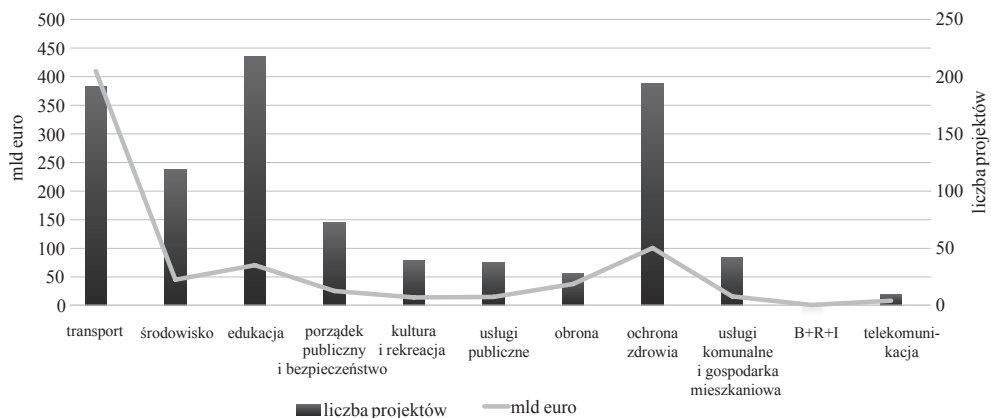
Z rys. 1 wynika, że wartość projektów i ich liczba rośnie do roku 2008 w krajach EPEC. W okresie między 2004-2008 rokiem tendencja w zakresie przyrostu liczby projektów była najwyższa. Rosła również ich wartość w miliardach euro. Wraz z ostatnim kryzysem gospodarczym liczba i wartość projektów wykazuje tendencję spadkową, która się utrzymuje i podlega nieznacznym wahaniom. Okresowo można zauważyć wzrost liczby realizowanych projektów, jednakże nie jest on stały. Należy podkreślić, że w latach 1990-2017 podpisano łącznie 1903 kontrakty PPP o łącznej wartości 367,9 mld euro. Na rys. 2 zaprezentowano rozkład branż, w który realizowane były projekty.

¹ Europejskiego Centrum Wiedzy Specjalistycznej w zakresie PPP (EPEC) przy Europejskim Banku Inwestycyjnym EBI skupia 41 członków, a w szczególności kraje takie, jak: Finlandia, Łotwa, Litwa, Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Rumunia, Serbia, Kosowo, Albania, Grecja, Turcja, Cypr, Macedonia, Chorwacja, Austria, Słowenia, Włochy, Niemcy, Holandia, Belgia, Luksemburg, Francja, Hiszpania, Portugalia, Irlandia, Wielka Brytania, Czarnogóra.

Rys. 1. Zagregowana wartość i liczba projektów PPP w Unii Europejskiej i w krajach kandydujących w latach 1990-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Europejskiego Centrum Wiedzy Specjalistycznej w zakresie PPP (EPEC; www 1).

Rys. 2. Zagregowana wartość i liczba projektów PPP według branż w krajach Unii Europejskiej i w krajach kandydujących w latach 1990-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Europejskiego Centrum Wiedzy Specjalistycznej w zakresie PPP (EPEC; www 1).

Z przedstawionych danych na rys. 2 wynika, że najwięcej projektów jest realizowanych w branżach takich, jak transport, edukacja i ochrona zdrowia, natomiast najwyższą wartość realizowanych projektów odnotowano w branży transportowej. Na podkreślenie zasługuje również liczba projektów dotyczących ochrony środowiska oraz w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa. Najniższa liczba projektów była zrealizowana w zakresie B+R+I i telekomunikacji. Z przedstawionych danych można wnioskować, że wysoce kapitałochłonne są projekty w branżach ta-

kich jak transport i obrona. Pozostałe branże, mimo że wykazują wysoką liczbę projektów, to ich realizacja nie jest tak kapitałochłonna, jak w transporcie czy obronie.

Dostrzegając zjawisko spadku tempa wzrostu zawieranych umów PPP, Komisja Europejska dokonała analizy przyczyn, które mogły w ostatnich latach zahamować postępy w wykorzystywaniu PPP (tych oprócz kryzysu gospodarczego spowodowanego kryzysem finansowym). Komisja Europejska wskazuje, że w szczególności chodzi o koszty transakcji, ryzyko renegeacji kontraktów, średnio- i długookresowe zmniejszenie intensywności konkurencji, w dłuższej perspektywie prawdopodobne zwiększenie kosztów, (ukryte) klauzule w kompleksowych umowach prowadzące do długofalowych strat dla strony publicznej czy nawet utrata demokratycznej kontroli oraz wynikające z zasad Eurostatu problemy powodowane przez obchodzenie wymogu wykazania deficytu budżetowego i związane z tym niewłaściwe zachęty (nawet gdy oznacza to wyższe koszty) [Opinia Europejskiego Komitetu 2005; Polityka Rządu 2017; Kobus (red). 2017].

W opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w celu poprawy sytuacji na rynku PPP konieczne jest [Opinia Europejskiego Komitetu 2005]:

- zwiększenie, we współpracy z EBI, puli środków finansowych dostępnych dla projektów PPP poprzez opracowanie lub ulepszenie instrumentów finansowych,
- wprowadzenie zachęt dla małych i średnich przedsiębiorstw, aby korzystały z możliwości udziału w PPP,
- wprowadzenie oceny wpływu PPP na całkowite koszty w stosunku do tradycyjnego zamówienia publicznego,
- wyeliminowanie z dialogu konkurencyjnego takich przepisów, procedur i działań, które czasami stają się przedmiotem nadużyć na poziomie etyki, terminów i wymogów w stosunku do przedsiębiorstw prywatnych,
- utworzenie mechanizmu ponownego finansowania PPP, poza okresem budowy, aby zaktywizować rynek obligacji, który jest nie dość angażowany w tym względzie.

Każdy z krajów członkowskich UE, mając prawo do tworzenia indywidualnych instrumentów pobudzania rynku PPP, stara się oddziaływać na zwiększenie liczby realizowanych projektów. Jak wskazują dane, mimo możliwości, jakie dają EBI i fundusze UE, trudno jest powrócić do trendu wykazującego wzrost liczby i wartości projektów PPP w krajach członkowskich EPEC.

4. Rynek PPP w Polsce w okresie 2009-2017

Prawo UE nie zawiera odrębnego aktu ani nawet definicji partnerstwa publiczno-prywatnego (mówi się jedynie o umowach typu PPP), dlatego jest ono regulowane tzw. prawem miękkim i nie zostało zharmonizowane [Cieślak 2014, s. 122-184; Szafrań 2016, s. 188]. Elastyczność podejścia do kwestii zharmonizowania partnerstwa publiczno-prywatnego pozostawia państwom członkowskim UE „pewną swobodę” doboru struktur i form finansowych oraz regulacji prawnych takich przedsięwzięć,

uwzględniając wymogi prawa zamówień publicznych lub koncesji. Skutkiem takiego rozwiązania jest nie tylko rozumienie pojęcia PPP, ale prowadzenie statystyk do celów porównania rynku krajów UE. Można mówić jedynie ze strony Komisji Europejskiej o działaniach porządkujących rozwiązanie oraz o działaniach ze strony UE dotyczących zapewnienia trwałego rozwoju PPP (na co wskazywano powyżej).

W Polsce dyskusja na temat PPP toczy się intensywnie i wielokierunkowo zarówno w literaturze przedmiotu², jak i w praktyce. Dyskusja ta w przeważającej mierze przedstawia druzgocącą krytykę obowiązujących rozwiązań, wskazując na dysfunkcje, uchybienia, trudności realizacji PPP. Jedynie nieliczne publikacje ukazują rozwiązania praktyczne zakończone sukcesem lub formułują zasady skutecznego przeprowadzenia transakcji PPP³. Nie można też obojętnie przejść nad działaniami mającymi na celu upowszechnienie dobrych praktyk PPP⁴. Rząd RP, w celu zapewnienia odpowiedzialnego i zrównoważonego rozwoju, podejmuje szereg działań na rzecz rozwoju PPP, a w szczególności widzi potrzebę włączenia posiadanego przez sektor prywatny doświadczenia w zarządzaniu i utrzymywaniu infrastruktury, przygotowaniu i realizacji projektów oraz kapitału prywatnego w realizację zadań publicznych [*Polityka Rządu...* 2017].

Biorąc pod uwagę fakt, że do chwili obecnej Polska rozwijała się, wykorzystując z wielkim sukcesem środki UE, realizowała inwestycje infrastrukturalne, modernizowała zarówno sektor publiczny, jak i prywatny, nie należy zapominać, że wraz z zakończeniem każdej perspektywy finansowej UE zmieniają się priorytety alokacji środków. Nowy okres programowania, który zacznie się od 2020 roku na pewno przyniesie zmiany, a to będzie oznaczać konieczność przedefiniowania finansowania zadań inwestycyjnych. Sektor publiczny, zwłaszcza samorządowy, dostrzega nadchodzącą zmianę, jak również ograniczenia wynikające z limitacji zadłużenia. Dlatego też coraz częściej dostrzega się przyszłościową rolę partnerstwa z sektorem prywatnym. Jaki trend wykazuje polski rynek PPP? Czy projekty PPP podejmowane są w typowych dla rynku europejskiego branżach (sektorach), jaka jest skala finansowania projektów? Jak kończą się postępowania o wyłonienie partnera prywatnego? Są to pytania nurtujące nie tylko z punktu widzenia statystycznych trendów, ale przede wszystkim z punktu widzenia kwestii, co jeszcze można zrobić, aby współpraca między sektorem publicznym a prywatnym się rozwijała?

Analizując dane dotyczące liczby wszczętych postępowań (rys. 3), postępowań unikalnych⁵ i w toku w okresie 2009-2017, należy wskazać, że po początkowym wzroście liczby transakcji, która miała miejsce w okresie, gdy przypadał kryzys fi-

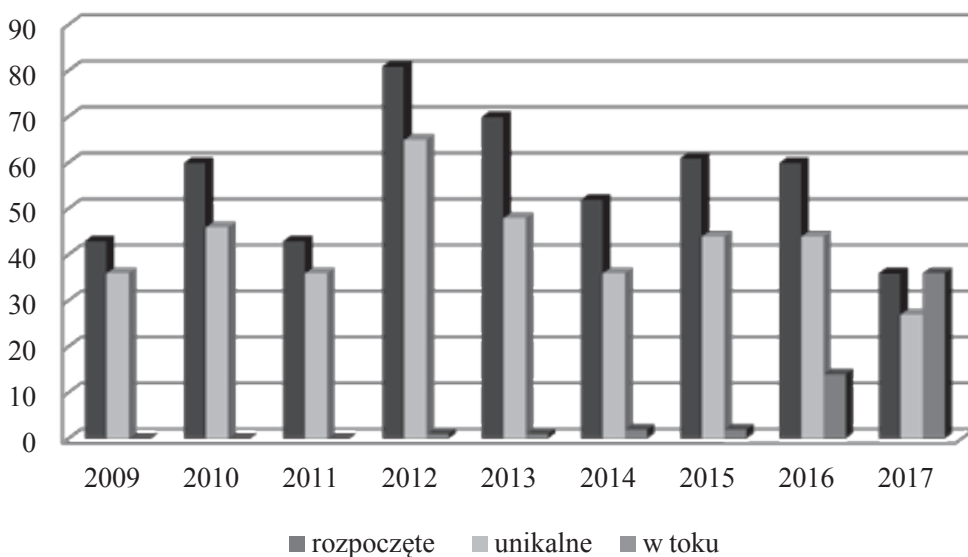
² Wskazują na ten fakt analizy prowadzone przez [*Polityka Rządu...* 2017].

³ Między innymi [Cenkier 2008; Herbst, Jadach-Sepioło 2012; Cieśnik 2014; Brezinski, Korenik (red.) 2014; Szafran 2016; Filipiak, Guranowski 2016; Filipiak 2017].

⁴ Szczególna rola przypada tu Instytutowi PPP.

⁵ Postępowanie unikalne to takie, które albo jest ogłaszane tylko raz, albo w kolejnych ogłoszeniach nie ulega żadnym istotnym zmianom. Wszczęte postępowanie to wszystkie postępowania zainicjowane w celu wyłonienia partnera prywatnego lub koncesjonariusza. Postępowanie w toku to takie, w stosunku do którego trwa procedura przetargowa.

nansowy, występują wahania w zakresie liczby rozpoczynanych transakcji. Należy również podkreślić fakt, że rośnie liczba transakcji rozpoczynanych po raz kolejny (drugi i więcej razy). Na tej podstawie należy wnioskować, że nie wszystkie transakcje PPP są zawierane płynnie i bez przeszkód. W praktyce wskazuje się na problemy występujące na etapie postępowania (konieczność powtórzenia postępowania, przeciągające się protesty, brak oferentów, odstąpienie podmiotu, który został wyłoniony w postępowaniu itp.).

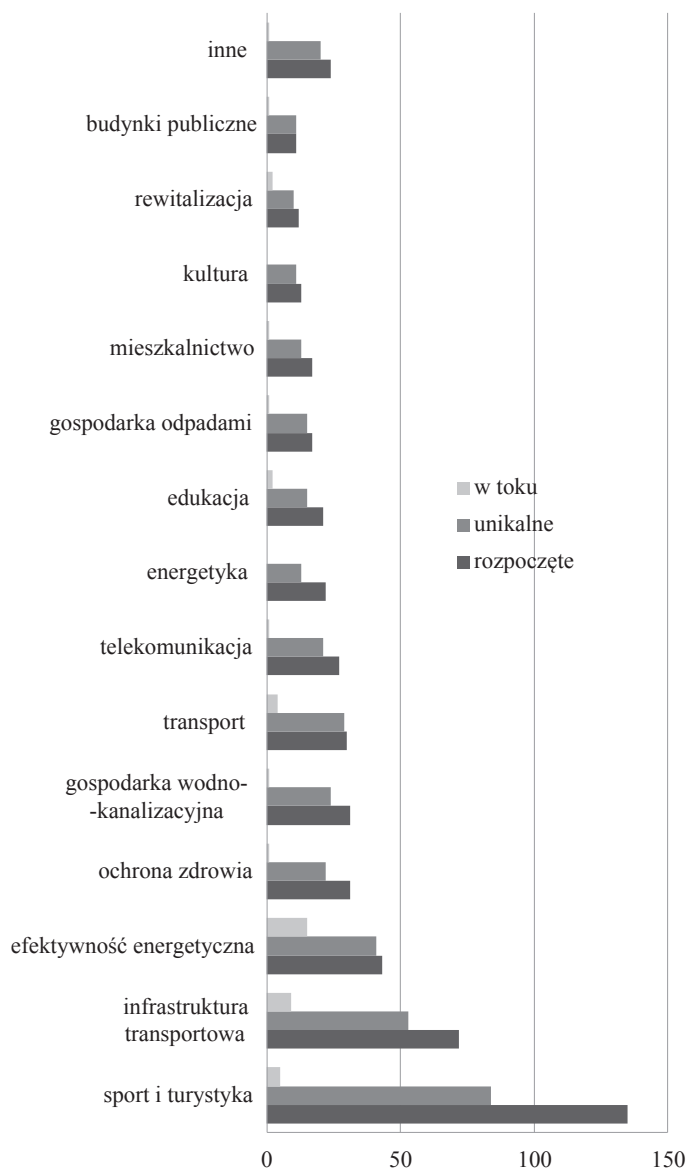

Rys. 3. Liczba wszystkich wszczętych postępowań, postępowań unikalnych i postępowań w toku w latach 2009-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie [www. 2; www 3; Kobus (red.) 2017].

Analiza branżowa postępowań (rys. 4) wskazuje, że w badanym okresie największa liczba projektów była rozpoczynana w branżach „sport i turystyka”, „infrastruktura transportowa” i „efektywność energetyczna”. Widocznym trendem jest to, że projekty w branży „sport i turystyka” mają znaczny odsetek rozpoczynanych drugi i kolejny raz, natomiast projekty w branży „efektywność energetyczna” i „transport” są realizowane przy nieznacznym udziale powtarzanych postępowań. Tendencja może wynikać z faktu, że transakcje w tych branżach są bardzo skomplikowane z uwagi na innowacyjne technologie, które mogą być zastosowane, oraz wysoki stopień skomplikowania procesów technologicznych oraz organizacyjnych.

Należy również podkreślić, że w branżach takich jak „gospodarka odpadami”, „edukacja”, „telekomunikacja”, „gospodarka wodno-kanalizacyjna” występuje duży odsetek powtarzanych postępowań.

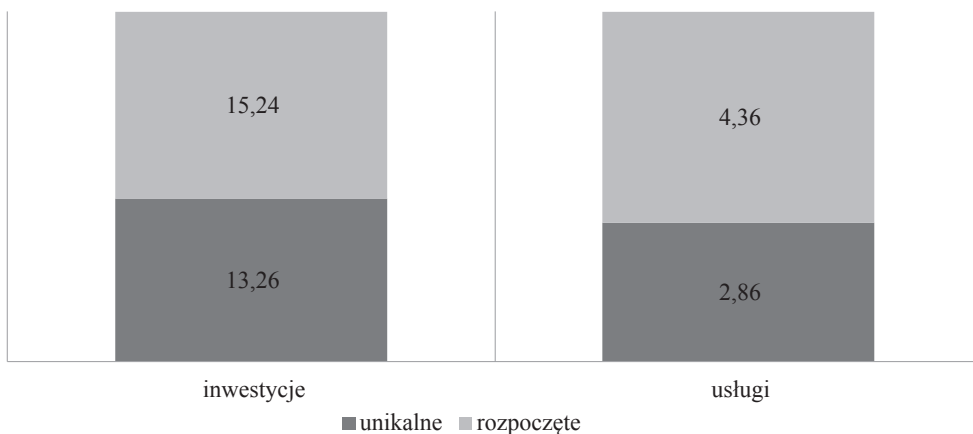

Rys. 4. Liczba wszystkich wszczętych postępowań, postępowań unikalnych i postępowań w toku z uwzględnieniem podziału na branże w latach 2009-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie [www. 2; www 3; Kobus (red). 2017].

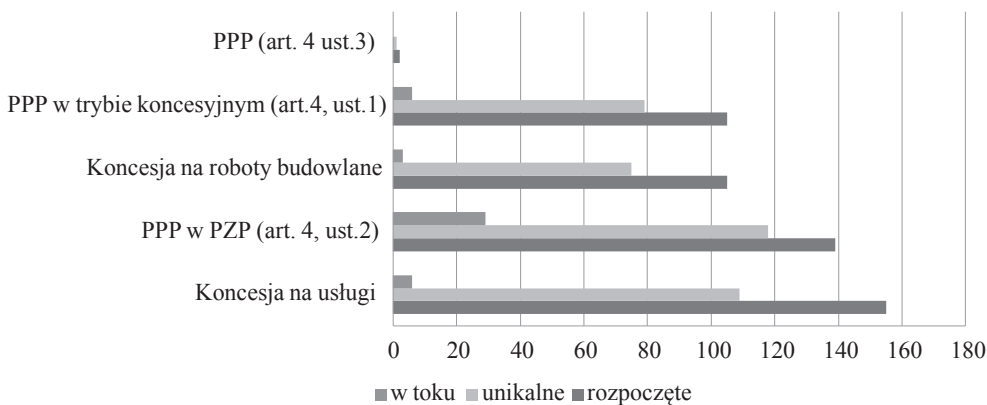
Na rys. 5 przedstawiono analizę nakładów inwestycyjnych oraz wartość usług z uwzględnieniem podziału na wszystkie wszczęte i unikalne postępowania w miliardach złotych. Z danych wynika dość niepokojący trend. Postępowania mające na

celu dokonywanie inwestycje prowadzone po raz pierwszy stanowią jedynie 46,52% ogółu postępowań inwestycyjnych. Aż 53,48% stanowią postępowania, które są powtarzane. Oznacza to, że realizacja inwestycji w formule PPP następuje z opóźnieniem, co jest niekorzystne z punktu widzenia podnoszenia jakości życia społeczeństwa. Analiza postępowań, które dotyczą usług, wykazuje, że jedynie 39,61% ogółu postępowań jest podejmowanych jako unikalne.

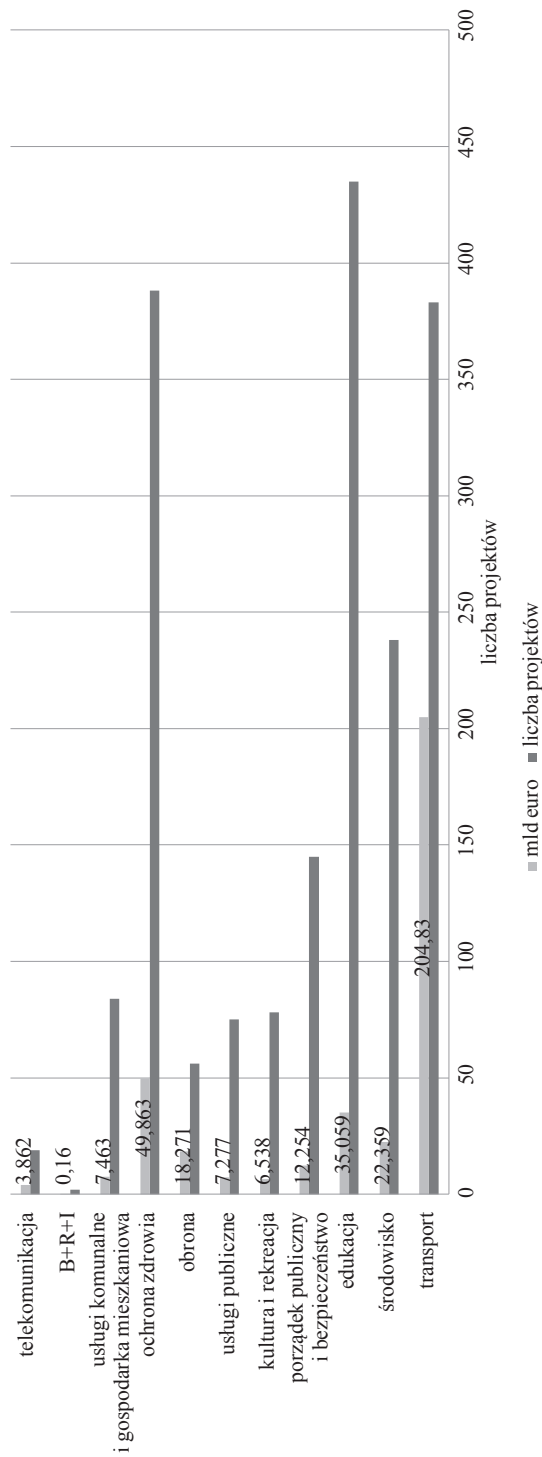
Rys. 5. Wartość nakładów inwestycyjnych oraz wartość usług z uwzględnieniem podziału na wszystkie wszczęte i unikalne postępowania w mld zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie [www. 2; www 3; Kobus (red). 2017].

Rys. 6. Liczba wszystkich wszczętych postępowań, postępowań unikalnych i postępowań w toku z uwzględnieniem podziału na podstawę prawną wyboru partnera prywatnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie [www. 2; www 3; Kobus (red). 2017].

Rys. 7. Liczba i wartość nakładów na przedsięwzięcia PPP w podziale na przedziały jednostkowej wartości przedsięwzięć wyrażone w mln zł
 Źródło: opracowanie własne na podstawie [www. 2; www. 3; Kobus (red). 2017].

Analiza postępowań PPP w podziale na podstawę prawną wyboru partnera prywatnego wykazuje (rys. 6), że najczęściej unikalnych postępowań zawieranych było w trybie zamówień publicznych, a najmniej w trybie gwarantującym zachowanie uczciwej i wolnej konkurencji (art. 4, ust. 3 ustawy o PPP). Analizując rozpoczęte postępowania, można zauważyć, że dominującą podstawą prawną jest tryb koncesji na usługi, a w kolejności tryb oparty na prawie zamówień publicznych (art. 4, ust. 2 ustawy o PPP).

Analiza wielkości projektów realizowanych w formule PPP (rys. 7) wskazuje, że najczęściej jest realizowanych mikroprojektów (zarówno unikalnych, jak i rozpoczynanych). Liczba dużych i bardzo dużych projektów jest znikoma. Może to świadczyć o tym, że to właśnie JST, chcąc zrealizować pilne potrzeby, decydują się na PPP.

Biorąc pod uwagę specyfikę JST, PPP jest alternatywą dla projektów dofinansowanych ze środków UE. Należy jednak podkreślić również fakt, że duże projekty będą obciążać budżet bieżący, a nie zawsze istnieje taka realna możliwość. Zbyt duża liczba lub wartość projektów realizowanych w formule PPP może oznaczać dla budżetu JST konieczność ograniczenia jakości zadań realizowanych do tej pory. Analiza transakcji w podziale na realizowane przez JST i przez podmioty szczebla rządowego wykazuje, że JST są dominującym beneficjentem tej formy realizacji przedsięwzięć. Bardzo nieznaczna liczba przedsięwzięć jest realizowana przez podmioty zaliczane do sektora rządowego.

5. Zakończenie

Rynek PPP w Polsce, w zakresie tendencji dotyczącej liczby realizowanych przedsięwzięć w formule PPP, wykazuje się identycznym układem krzywej wyznaczającej tendencje. Po okresie wzrostu liczby transakcji następuje spadek charakteryzujący się wahaniami. Z uwagi na brak danych można wskazać, że w Polsce nieco odmienny jest rozkład sektorowy projektów. O ile w krajach UE przeważa liczba projektów w branży transportowej, edukacyjnej czy ochronie zdrowia, to w Polsce znaczna liczba projektów jest realizowana w branży „sport i turystyka”. Zarówno w UE, jak i w Polsce znaczenia nabierają projekty środowiskowe pozwalające ewaluować je jako projekty sprzyjające odpowiedzialnemu i zrównoważonemu rozwojowi regionów.

Niewątpliwie można pozytywnie ocenić kierunki realizowanych przedsięwzięć w formule PPP w Polsce w zakresie zgodności ze strategią odpowiedzialnego i zrównoważonego rozwoju. Analiza branżowa wykazała, że zarówno wartościowo, jak i ilościowo przedsięwzięcia realizowane w formule są zgodne ze strategią odpowiedzialnego rozwoju. Z jednej strony trudno mówić o efektach zastosowanych instrumentów pobudzania rynku PPP w ramach strategii odpowiedzialnego rozwoju z uwagi na okres od jej wdrożenia. Można natomiast stwierdzić, że podjęte działania i stosowane instrumenty polityki rządowej w Polsce służą ukierunkowa-

niu rynku PPP na odpowiedzialny i zrównoważony rozwój regionów i społeczności lokalnych. Problemem nierozwiązanym pozostaje kwestia mentalności organów publicznych (na co wskazuje się w literaturze przedmiotu), zwłaszcza liczne obawy natury politycznej, brak dogłębnej wiedzy dotyczącej mechanizmów przeprowadzenia transakcji PPP w organach stanowiących JST, jak i w społeczeństwie oraz występujący powszechnie problem dotyczący sprawnego przeprowadzenia procedury wyłonienia partnera skorelowany z pozyskaniem wkładu własnego po stronie partnera publicznego.

Sytuacja JST w Polsce wskazuje, że wobec braku środków własnych na realizację zadań realia wymuszają ukierunkowanie na ich realizację w formule PPP. Tym samym JST zyskują nie tylko na wartości płynącej ze współpracy między partnerami, ale również zwiększają się efektywność wykorzystania zrealizowanych inwestycji infrastrukturalnych.

Literatura

- Anwar B., Xiao Z., Akter S., Rehman R., 2017, *Sustainable Urbanization and Development Goals Strategy through Public–Private Partnerships in a South-Asian Metropolis*, *Sustainability*, no. 9(11), 1940; <https://doi.org/10.3390/su9111940>.
- Brezinski H., Korenik D.E. (red.), 2014, *Partnerstwo Publiczno-Prywatne jako instrument do realizacji przedsięwzięć infrastrukturalnych w obszarze przygranicznym Saksonii i Polski (PPPSAXPOL)*, Impressum Verlag und Herstellung Graphische Wesksätten Zittau GmbH, Freiberg-Wrocław.
- Cenkier D., 2008, *Partnerstwo publiczno-prywatne – dlaczego warto zabiegać o jego rozwój*, *Bank i Kredyt*, nr 5, s. 50-61.
- Chan A.P.C., John F.Y., Yeung J.F., Yu C.C.P., Wang S.Q., Ke Y., 2011, *Empirical study of risk assessment and allocation of Public–Private Partnership projects in China*, *J. Manag. Eng.*, no. 27, 136-148. DOI: 10.1061/(ASCE)ME.1943-5479.0000049.
- Cieślak Z., 2014, *Partnerstwo publiczno-prywatne: publicznoprawna problematyka kontraktowych form działania administracji europejskiej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2014.
- De Los Ríos-Carmenado I., Ortuño, M., Rivera M., 2016, *Private–Public Partnership as a Tool to Promote Entrepreneurship for Sustainable Development: WWP Torrearte Experience*, *Sustainability*, no. 8, 199, <https://doi.org/10.3390/su8030199>.
- Dylewski M., 2012, *Rozwiązania systemowe dotyczące możliwości zaciągania zobowiązań dłużnych w Polsce i Nowej Zelandii*, [w:] *Stabilność systemu finansowego – instytucje, instrumenty, uwarunkowania*, red. B. Pietrzak, A. Alińska, CeDeWu.pl, Warszawa, s. 53-64.
- Eaton D., Akbiyikli R., 2005, *Quantifying quality. A report on PFI and the delivery of public services*, Royal Institution for Chartered Surveyors, Coventry.
- Filipiak B.Z., *Partnerstwo publiczno-prywatne w realizacji małych przedsięwzięć*, *Finanse Komunalne*, nr 10, s. 36-49.
- Filipiak B.Z., Guranowski A., 2016, *Ryzyko w małych projektach partnerstwa publiczno-prywatnego – ograniczenia i możliwości mityzacji*, *Finanse Komunalne*, nr 3, s. 14-26.
- Heravi G., Hajihosseini Z., 2012, *Risk allocation in Public-Private Partnership infrastructure projects in developing countries: Case study of the Tehran-Chalus Toll Road*, *J. Infrastruct. Syst.* no. 18, s. 210-217.

- Herbst I., Jadach-Sepiolo A., 2012, *Analiza stanu prawnego w zakresie realizacji projektów w formule PPP*, PARP, Warszawa.
- Kobus B. (red.), 2017, *Analiza rynku PPP za okres 2009-2017*, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa.
- Korolewska M., Marchewka-Bartkowiak K., 2011, *Indywidualny wskaźnik zadłużenia samorządów terytorialnych*, „INFOS BAS”, nr 21(113), s. 1-4.
- Liang R., Wu C., Sheng Z., Wang X., 2018, *Multi-Criterion Two-Sided Matching of Public-Private Partnership Infrastructure Projects: Criteria and Methods*, no. 10(4), 1178; <https://doi.org/10.3390/su10041178>.
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie roli EBI w partnerstwie publiczno-prywatnym (PPP) i wpływu PPP na wzrost, 2005, C 234/12; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=CELEX%3A52005IE0255>.
- Płaczek E., 2017, *Rozwój logistyki społecznej poprzez partnerstwo publiczno-prywatne*, Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie, nr 25, t. 2, s. 145-155.
- Polityka Rządu w Zakresie Rozwoju Partnerstwa Publiczno-Prywatnego*, Załącznik do uchwały nr 116/2017 Rady Ministrów z dnia 26 lipca 2017 r. (RM-111-83-17), https://www.miiir.gov.pl/media/50656/POLITYKA_PPP_0717_.pdf.
- Poniatowicz M., 2014, *Wpływ kryzysu gospodarczego na systemy finansowe jednostek samorządu terytorialnego*, CeDeWu, Warszawa.
- Strategia Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, 2017, Monitor Polski, nr 260(1).
- Szafran J., 2016, *Rozwój rynku partnerstwa publiczno-prywatnego w Polsce na tle Unii Europejskiej*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin*, Vol. L, 3 Sectio H, s. 185-194.
- Ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym (Dz.U. z 2009 r. Nr 19, poz. 100 ze zm.).
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2009 r. Nr 157 poz. 1240 ze zm.).
- Wachowicz W., 2013, *Ekonomiczne, prawne i społeczne uwarunkowania partnerstwa publiczno-prywatnego w samorządach terytorialnych*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 280, s. 103-111.
- www 1: <http://www.eib.org/epec/>.
- www 2: https://www.ppp.gov.pl/baza/Strony/baza_projektow_ppp.aspx.
- www 3: <https://www.miiir.gov.pl/strony/zadania/partnerstwo-publiczno-prywatne>.